

Yishmael ben Avraham - Expulsion, Separation, Reconciliation

The Second Exclusion – Bereishit Ch.21, Verses 9-18

תוספתא מסכת סוטה (ליברמן) פרק ו הלכה ו 6:6 Tosefta Sota

אמר רבי שמעון בן יוחאי ארבעה דברים היה רבי עקיבא דורש ודברי נראין מדבריו דרש רבי עקיבא ותרא שרה את בן הגר המצרית אשר ילדה לאברהם מצחק אין צחוק האמור כאן אלא עבודה זרה שנ' וישב העם לאכול ושתו ויקומו לצחק מלמד שהיתה אמנו שרה רואה את ישמעאל שהיה בונה במסין וצד חגבים ומעלה ומקטיר לעבדה זרה רבי אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אומר אין שחוק האמור כאן אלא גלוי עריות שנאמר בא אלי העבד העברי וגומר מלמד שהיתה אמנו שרה רואה את ישמעאל מכבש את הגגות ומענה את הנשים רבי ישמעאל אומר אין לשון צחוק אלא שפיכות דמים שנ' ויאמר אבנר אל יואב יקומו נא הנערים ויצחקו לפנינו ויקומו ויעברו במספר ויחזיקו איש בראש רעהו וחרבו בצד רעהו ויפלו יחדיו מלמד שהיתה אמנו שרה רואה את ישמעאל נוטל קשת וחצים ומזרק כלפי יצחק שנ' כמתלהלה היורה זיקים וגומר כן איש רמה וגומר ואני אומר חס ושלום שיהי' בביתו של אותו צדיק ההוא כך אפשר למי שנאמ' עליו כי ידעתיו למען אשר יצוה וגומר יהא בביתו עבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים אלא אין צחוק האמור כאן אלא לענין ירושה שכשנולד אבינו יצחק לאברהם אבינו היו הכל שמחין ואומרין נולד בן לאברהם נולד בן לאברה' נוחל את העולם ונוטל שני חלקים והיה ישמעאל מצחק בדעתו ואומר אל תהו שוטים אל תהו שוטים אני בכור ואני נוטל שני חלקין שמתשובת הדבר אתה למד כי לא יירש בן האמה וגומ' רואה אני את דברי מדברי רבי עקיבא

"Rabbi Akiva taught: 'Sara saw the son of Hagar, the Egyptian, whom she had borne to Avraham, 'metzachek': the 'tzechok' referred to here is idolatry, as it is written, 'And the people sat down to eat, and they drank and they got up to make sport (le-tzachek)' (Shemot 32:6)...

Rabbi Eliezer, son of R. Yossi ha-Gelili taught: 'The 'tzechok' referred to here is sexual immorality, as it is written, [Potifar's wife complains about Yosef:] 'The Hebrew slave [whom you brought to us] came to me [to make sport – le-tzachek – with me]' (Bereishit 39:17).

Rabbi Yishmael taught: 'Tzechok' refers to bloodshed, as it is written, "Avner said to Yoav: Let the young men arise and make sport (ve-yitzchaku) before us... Then there arose and went by number twelve...

"But I say, heaven forefend that such actions would be carried out in the household of that righteous man. Is it possible that the man concerning whom we read, "For I know him, that he will command [his children and his household after him...] (Bereishit 18:19), would have idolatry, sexual immorality, or bloodshed committed within his household? [Surely not.]

Rather, the 'tzechok' referred to here concerns the matter of inheritance: when Yitzchak was born to Avraham, everyone was joyful and said, 'A son has been born to Avraham' – a son has been born to Avraham who will inherit the world and take both portions. Yishmael scorned this (metzachek) in his thoughts, saying, 'Do not be fools, do not be fools! I am the firstborn, and I shall take both portions!' For it is from this response that we understand [the continuation of the description

concerning Sara] – 'For the son of this handmaid shall not inherit [with my son, with Yitzchak]' (Bereishit 21:10)."

The Judgement of The Verses Themselves

Turn to Bereishit ch.21 – the story of the expulsion of Yishmael, and the reading on first day Rosh Hashannah. Focus closely on verses 9 to 18. How does the text judge or present Yishmael? How do the other characters in the story respond? The text is terse as ever – but what words seem superfluous and what words are absent?

Yishmael As Paradigm of Teshuva?

מדרש תנחומא (ורשא) פרשת ויצא סימן ה 2 - . 5 - #5 Parshat Vayetze, Midrash Tanchuma

רמז הקב"ה למלאך להראות לה את הבאר, אמר אותו מלאך רבש"ע לרשע הזה שעתיד לקפח את העוברים ואת השבים אתה מעלה לו את הבאר, א"ל הקב"ה מהו עכשיו לא צדיק הוא איני דן את האדם אלא על שעה שעומד בה בדיון לפני, לפיכך כתיב כי שמע אלהים אל קול הנער באשר הוא שם,

God hinted to the angel to show her (Hagar) the well. The angel said, 'Master of the Universe, to this evil one, who into the future will persecute those who pass him by, and You are giving him this well?!' God responded, 'And at this moment, is he not purely righteous? A man must only be judged on the basis of the moment he stands in judgement before Me', accordingly it is written 'for God heard the voice of the youth where he is'

Rabbi Jonathan Sacks, 'The Word Now – Reflections on the Psychology of Teshuva', Tradition in an Untraditional Age, p213-215

The voice of the angel breaks in on an almost unbearable moment. Ishmael has been rejected, in turn, by Sarah, then Abraham, then Hagar. He was born as it were, to the wrong parents. He has no share in the destiny mapped out for the seed of Abraham. His tears on the point of death, though they are tears of a child, belong almost to objective despair. There is no place for him in the story. The angel represents, therefore, a mercy as radical as it is total. Though my father and mother reject me, the Lord will receive me'. There is no rejection which includes God's rejection. The angels in the midrash argue: Let the Torah foresee his ultimate destiny and act accordingly. God rejects the argument. Man is judged only for what he is, not for what he might become. So Ishmael is saved... For at the heart of teshuva is the faith in human freewill which makes no destiny inevitable. The judge, and even the parent, may see in the delinquent child a potential criminal, and reject him accordingly. But this rejection – along with all rejection – discounts human freedom and the perpetual possibility of turning. Yet the angels were not guilty of monumental heartlessness. We do judge people on the basis of certain expectations of character and continuity. We do condemn and reject them on the basis of a predicted future. It is simply that teshuva cuts across this entire frame of reference. No future is inevitable, for where we will be is dependent on baasher hu sham: the direction we now choose to face.

Appendix: Yitzchak and Yishmael, Judaism and Islam

Avraham's two sons – Yitzchak and Yishmael – take the centre stage of the Torah reading on Rosh Hashannah. The expulsion of one, the binding of the other. Judaism and Islam each look to one of these brothers as their respective ancestor and focus on their stories is an opportunity to reflect on the relation between their descendants, the intensity and tragedy of whose relationship is as relevant now as it ever has been. Here is Israeli author Meir Shalev.

Meir Shalev, Beginnings, The First Love, pp1-3

Once I happened to visit a fishing village in Andaman Sea, west of the Malay Peninsula in the Indian Ocean. Unlike typical fishing villages, this one was not situated onshore, but floated in the sea. Its houses were built on rafts that were anchored side by side and connected with ropes and wooden walkways.

The villagers were Muslims, Malay fishermen. I walked among their houses until I came upon a half-opened door beyond which sat a thin, wiry man. We exchanged glances and the man smiled and invited me in with a wave of his hand. We drank tea. On the wall were a photograph and a drawing. The photo was some sort of European landscape – green valleys, reddish brown valleys, waterfalls. The drawing was readily identifiable; a young lad lying upon an altar, an old man brandishing a knife over him, an angel hovering overhead, and in the background a ram, its horns caught in the bush.

For a moment I thought I had stumbled upon one of the Ten Lost Tribes, and in my mind I began to compose letters to the Chief Rabbinate and Jewish Agency, urging that these people be airlifted to Israel. But before throwing my arms around my long-lost brother, I asked him what was depicted in the drawing. The man pointed at the old man with the knife, and pronounced, with an unfamiliar lilt: 'Ibrahim'. He then pointed to the lad and said: 'Isma'il'. I knew different, yet said nothing. When I got back to Jerusalem, I checked and discovered that indeed, according to some interpreters of the Quran it was Ishmael and not Isaac whom God had ordered Abraham to sacrifice. I report this with a degree of embarrassment. I should have known this all along.

Instead of the requisite amazement I felt sorrow. The Israeli-Arab conflict, I realised, isn't only about land or holy places, it's a dispute over something more difficult: love. Specifically, a father's love. And to make things even more complicated, this is not a love that is expressed in a gift of many colours, or by a better blessing, but rather by in the most troubling act to be found in the book of Genesis – the binding of Isaac. It is written in the Bible: 'take your son, your favoured one, Isaac, whom you love – and offer him as a burnt offering'. It's a bit hard for the heirs of Ishmael to see the name Isaac attached 'your favourite son, whom you love' – and so when God gave his command – the emotional basis for the problem that afflicts us to this day was set in place.

פרקי דרבי אליעזר פרק כט Pirkei D'Rebbi Eliezer, Ch. 29

הנס התשיעי נולד ישמעאל...

יהודה בן תימא אומר אמ' שרה לאברהם' כתוב גט גרושין לאמה ושלה את האמה הזאת מעלי ומעל יצחק בני מן העולם הזה ומן העולם הבא. 'ומכל הרעות שבאו על אברהם הרע בעיניו הדבר הזה מאד ר' יהודה אומ' נגלה הב"ה עליו אמ' לו אברהם אין אתה יודע שהיית לך שרה ראויה לאשה ממעי אמה והיא חברתך ואשת בריתך לא נקראת שרה שפחה אלא אשתך לא נקראת הגר אשתך אלא שפחתך כל מה שדברה שרה באמת הגידה אל ירע בעיניך השכים אברהם וכתב גט גירושין ונתן להגר ושלה אותה ואת בנה מעליו ומעל יצחק בנו מהעולם הזה ומהעולם הבא שנ' 'וישכם אברהם בבקר ויקח וכו'

...

ועיפה נפשו של ישמעאל בצמא והלך והשליך את עצמו תחת חרולי המדבר להיות חרשן עליו ואמ' 'אלהי אברהם אבי יש לפניך תוצאות מים קח את נפשי ממני ואל אמות בצמא'. 'ויעתר לו שנ' 'כי שמע אלהים את קול הנער באשר הוא שם'.

ושם נפתחו להם הבאר שנבראת בין השמשות והלכו ושתו ומלאו את החמת מים שנ 'ויפתח אלהים את עיניה ושם הניחו הבאר ומשם נשאו את רגליהם והלכו אל המדבר כלו עד שהגיעו למדבר פארן ומצאו שם מוצאי מים

וישבו שם שנ 'וישב במדבר פרן שלח ישמעאל ולקח לו אשה מבנות מואב.

לאחר שלש שנים הלך אברהם לראות את ישמעאל בנו ונשבע לשרה שלא ירד מעל הגמל במקום שישמעאל שרוי. תמן והגיע לשם בחצי היום ומצא שם את אשתו של ישמעאל אמר לה' היכן הוא ישמעאל'?

אמרה לו' הלך הוא ואמו להביא פירות ותמרים מן המדבר'

אמר לה' תני לי מעט לחם ומים כי עייפה נפשי מדרך המדבר'

אמרה לו' אין לי לחם ולא מים'

אמר לה' כשיבא ישמעאל הגידי לו את הדברים הללו וב'ן חכ"ם כחצ"י ם ואמרי לו זקן אחד מארץ כנען

בא לראותך ואמ' חלף מפתן ביתך שאינה טובה לך'

וכשבא ישמעאל מן המדבר הגידה לו את הדברים הללו, ובן חכם כחצי חכם, והבין ישמעאל ושלחה אמו ולקחה לו אשה מבית אביה ופטימה שמה.

ועוד אחר שלש שנים הלך אברהם לראות את ישמעאל בנו ונשבע לשרה כפעם ראשונה שאינו יורד מן הגמל במקום שישמעאל שרוי שם והגיע לשם בחצי היום ומצא שם אשתו של ישמעאל ואמר לה' היכן הוא ישמעאל'?

אמרה לו' הוא ואמו הלכו לרעות את הגמלים במדבר'

אמר לה' תני לי מעט לחם ומים כי עייפה נפשי מדרך המדבר'

והוציאה לחם ומים ונתנה לו עמד אברהם והיה מתפלל לפני הבורא היתברך על בנו ונתמלא ביתו של ישמעאל מכל טוב ממין הברכות.

וכשבא ישמעאל הגידה לו את הדבר וידע ישמעאל שעד עכשו רחמי אביו עליו כרחם אב על בנים לאחר מיתתה של שרה חזר אברהם ולקח את גרושתו שנאמר' ויוסף אברהם ויקח אשה 'ומדקאמר ויוסף משמע שפעם ראשונה היתה אשתו ועוד לא הוסיף לבא עליה ושמה קטורה שהיתה מקוטרת מכל מיני בשמים